

Дятел А. О.
Державний університет «Житомирська політехніка»
Науковий керівник: Острогляд О. В.,
к.ю.н., доц., доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ШТРАФУ

Інститут покарання та його види є ключовими поняттями в кримінальному праві. В українському законодавстві, зокрема в Кримінальному кодексі України, інститут покарання регулює види покарань, які можуть бути застосовані до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення. Штраф відноситься до найменш суворих видів покарань.

Наразі, питання пов'язані з призначенням та виконанням покарання у вигляді штрафу, дійсно є актуальними і важливими в сучасному правосудді. Це пов'язано з багатьма проблемними аспектами, зокрема неоплачені штрафи через вплив строку давності, фінансова неспроможність осіб оплатити штраф і т.д. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу.

Метою роботи є характеристика порядку призначення та виконання покарання у вигляді штрафу, визначення позитивних та негативних аспектів застосування такого виду покарання.

Гуманізація кримінальної політики та зростання важливості альтернативних видів покарань, таких як штрафи, є однією з характерних рис сучасної кримінальної юстиції, яка спостерігається в багатьох країнах світу, включаючи Україну [1, с. 222].

Штраф є одним із найм'якших видів покарання в кримінальному праві і часто використовується як альтернатива більш суворим заходам, таким як позбавлення волі. Його основна мета - накладення фінансового обтяження на особу, яка скоїла кримінальне правопорушення, з метою покарання та відшкодування збитків, завданих потерпілій стороні чи суспільству в цілому.

Відповідно до статті 53 Кримінального кодексу України суд визначає розмір штрафу, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення та майновий стан винного. Розмір штрафу може коливатися від 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до 50 000 в залежності від конкретних обставин справи та передбачених законом меж [2].

Виконання судового рішення про призначення покарання у виді штрафу, здійснюється органами пробації за місцем проживання засудженого. Процедура виконання штрафів передбачає певні етапи:

- Внесення даних в журнал обліку: Органи, що відповідають за виконання рішення, заносять дані про засудженого до журналу обліку осіб, засуджених до покарання у виді штрафу.

- Виконання штрафу: Засуджений повинен сплатити штраф протягом місячного строку після набрання вироком суду законної сили.

- Повідомлення про виконання: Засуджений зобов'язаний повідомити кримінально-виконавчу інспекцію за місцем свого проживання про факт сплати штрафу, пред'явивши відповідний документ про сплату.

Отож, застосування покарань, які не пов'язані з позбавленням волі, такі як штрафи, вказує на більш гуманний та ефективний підхід до покарання в Україні. Це наочно ілюструє і судова практика. Так, найвищу кількість серед засуджених становлять особи, на яких судами було накладено саме штраф як основне покарання.

Протягом 2015–2019 років їх частка у середньому становила 24,6% від усіх засуджених осіб за всіма видами кримінальних правопорушень. Збільшилась також частота призначення судами основного покарання у вигляді штрафу. До прикладу у 2015 року даний вид кримінального покарання було застосовано до 19,7% засуджених осіб, то вже у 2019 році відповідний показник збільшився до 30,4% [3] (табл. 1)

Таблиця 1.

Найменування показника	2015	2016	2017	2018	2019
Засуджено осіб в Україні (усього), із них до:	94 798	76 217	76 804	73 659	70 375
штрафу	18 652	16 637	18 523	19 857	21 415
питома вага від числа усіх засуджених осіб,%	19,7%	21,8%	24,1%	27%	30,4%

В контексті досліджуваного питання не можемо не відмітити Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який набрав чинності з 1 липня 2020 року. Він передбачив ряд важливих змін в кримінальному законодавстві України.

Зокрема, цей закон передбачає, що низка правопорушень, які раніше розглядалися як проступки з максимальним покаранням в розмірі не більше ніж 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (або 51000 гривень), тепер розглядаються як кримінальні правопорушення. Таких статей більше 100, до прикладу ст.ст. 190, 191, 194, 197, 204, 210, 212 Кримінального кодексу, де розмір штрафу збільшено від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. [4].

Штрафи, корисні та ефективні засоби покарання для багатьох видів кримінальних правопорушень, особливо для менш важких. Однак, для тяжких кримінальних правопорушень, які становлять серйозну загрозу суспільству, майнові санкції самі по собі можуть бути недостатніми. Це може призводити до рецидиву.

Тобто, попри всю свою ефективність та доцільність, покарання у вигляді штрафу все ж має недоліки, і при чому їх можна виділити декілька. Так, зарубіжні вчені вказують на одну з негативних сторін штрафу - нерівномірне застосування до різних категорій населення через його майновий характер. Штрафи можуть бути надто важкими для осіб з низькими доходами або можуть не відображати ступінь суспільної небезпеки, пов'язаної з конкретним правопорушенням. Це може порушувати принципи справедливості та рівності перед законом [5, с. 224].

На думку інших, штрафи впливають переважно на майновий стан засудженого і можуть не мати значущого впливу на інші аспекти їх життя, такі як репутація, соціальний статус або психологічний стан. У випадках, коли особа не вбачає цінності в матеріальних речах або має альтернативні мотивації для правопорушення, інші види покарань або інтервенцій можуть бути більш ефективними.

Тому важливо, щоб штраф був справедливим і реалістично виконуваним для засудженого, щоб він міг відчутти його ефективність і відповідальність за вчинене правопорушення. Якщо штраф надто великий/великий для особи, то це може викликати негативний ефект, такий як уникнення сплати штрафу або навіть посилення наміру вчиняти нові правопорушення, оскільки вона вже стикається з судовим покаранням. Розмір штрафу має відповідати важкості і обставинам кримінального правопорушення.

Також виникає ряд питань до безпосереднього виконання такого покарання, як штраф. Вище ми вже відзначили, що засуджений повинен сплатити штраф протягом місячного строку після набрання вироком суду законної сили і після повідомити відповідні правоохоронні органи про виконання. Тобто, служба пробації лише відповідає за контроль виконання штрафу, але сам акт сплати ініціюється та виконується засудженим. Чи не суперечить така практика ідеї кримінальної юстиції, де держава має бути виконавцем покарання?

Так, у статті 13 Кримінального виконавчого кодексу України відсутня згадка про те, що служба пробації виконує покарання у вигляді штрафу [6]. В той час як в Типовому положенні про уповноважений орган з питань пробації одним із завдань відповідного органу якраз і є виконання кримінальних покарань у вигляді штрафу [7]. Вважаємо, що національному законодавцю варто розглянути можливість внесення змін до КВК, щоб чітко визначити, що служба пробації відповідає за виконання покарань у вигляді штрафу. Це спростило б практику виконання штрафу та уніфікувало б процедури в цій сфері.

Отже, штраф є одним із найрозповсюджених видів покарань в кримінальному праві України. Він передбачає виплату певної суми грошей на користь держави. Розмір штрафу визначається судом в залежності від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та майнового стану засудженого. Застосування покарань, які не пов'язані з позбавленням волі, такі як штрафи, вказує на більш гуманний та ефективний підхід до покарання в Україні.

Попри наявність великої кількості переваг такого покарання, як штраф, ми також виділили і негативні аспекти, зокрема нерівномірне застосування до різних категорій населення через його майновий характер. Також потребує доопрацювання кримінально виконавче законодавство, в частині наділення служби пробації функції виконання кримінального покарання у вигляді штрафу, а не лише контролю.

Список використаних джерел:

1. Чебан О.М. Способи визначення одиниці виміру штрафу як кримінального покарання: вітчизняний та міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3/2022. С, 221-224.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131
3. Колянчук О. Засуджені місцевими загальними судами особи та застосовані до них види покарань упродовж 2015-2019 років. *Судебно-юридическая газета*. 2020. URL: <http://surl.li/llsft> (дата звернення: 24.09.2023)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 17, ст.71
5. Попрас В.О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2009. 224 с.
6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 3-4, ст. 21
7. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 № 2649/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17#Text> (дата звернення: 25.09.2023)